

# Welkom in vestingstad Grave

## Waterweetjes wandeling

Trek je wandelschoenen aan en maak kennis met het werk van waterschap Aa en Maas in en rond historisch Grave. Een mooi plekje in ons werkgebied waar wij zorgen voor droge voeten en schoon en voldoende water.

Grave en water zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Bij gemaal van Sasse kom je daar van alles over te weten komen. Deze route is dan ook leuk om te combineren met een bezoek aan het gemaal. Kijk op [www.aaenmaas.nl](http://www.aaenmaas.nl) voor de openingstijden. Tijdens de wandeling kom je langs de jachthaven, het Graafs Museum, de vestingwal en de Maasdijk. Onderweg passeer je de imposante kanonnen, waarmee vroeger bulderend werd aangekondigd dat de Beerse Overlaat in werking trad. Ondanks vele belegeringen behield Grave haar historische centrum met gezellige winkels en terrasjes.



### 1. Gemaal van Sasse

Waar het riviertje De Raam uitmondt in de Maas is gemaal Van Sasse gebouwd en sinds 1929 in gebruik om het waterpeil in de Raam beter te kunnen regelen. Zolang de Maas laag staat, loopt het water van de Raam onder het gebouw door de Maas in. Komt de Maas hoger dan de Raam, dan pompt het gemaal het water in de Maas. Het gemaal is vernoemd naar de eerste voorzitter van waterschap de Maaskant, die vandaag de dag een verrassende rol speelt tijdens een rondleiding in het bezoekerscentrum. Tijdens de openstelling kunnen bezoekers ook de vistrap naast gemaal Van Sasse bekijken. Deze unieke vistrap laat vissen veilig onder het gemaal door zwemmen, waardoor het gebouw geen barrière vormt en vissen vanaf de Maas naar de Raam toe kunnen.

### 2. Brug, sluis- en stuwcomplex

Objecten als stuw en sluisen, heetten in waterschapstermen 'kunstwerken'. Het imposante kunstwerk wat je hier ziet, zijn een verkeersbrug, een stuw en twee sluisen in één. Het feit dat de stuw, die klaar was in 1929, een geheel vormt met de erboven gelegen verkeersbrug is uniek in Nederland. Door middel van 20 jukken met daarin 60 schuiven regelt Rijkswaterstaat het waterpeil. De brug heeft 9 overspanningen en is in totaal 515 meter lang. Het schilderwerk verloopt van rood aan de Brabantse zijde naar groen aan de Gelderse zijde alsof er een regenboog ontstaat tussen Gelderland en Brabant.

### 3. Jachthaven

De jachthaven ligt in een deel van de oude vestinggracht.

### 4. Park

Het park was ooit de moestuin van het klooster dat was gevestigd in een voormalige kazerne. Onder de monumentale beuken ligt de begraafplaats van de paters.

### 5. Maaspoort

Grave werd vooral via het water bevoorrad. De Maaspoort speelde daar een grote rol in. Hier staken mensen ook de Maas over naar kroonwerk Coehoorn. Dat was een vesting aan de andere kant van de Maas, in 1700 gebouwd als extra bescherming van Grave. De poort staat bovenop de dijk die Grave beschermt tegen het hoogwater van de Maas. En dat is maar goed ook, anders had Grave in 1993 en 1995 natte voeten gehad! Op een steen in de wand onder de poort zie je hoe hoog het water toen kwam.

### 6. Kanonnen

Deze kanonnen waren niet bedoeld om vijanden te beschieten. Tot 1930 werden ze gebruikt om mensen te waarschuwen omdat vanwege het stijgende waterpeil, Maaswater binnen werd gelaten bij het dorpje Beers, de Beersche Overlaat. De landerijen rond Grave kwamen dan onder water te staan. Dankzij het kanongebulder wisten de boeren dat ze hun vee naar een veilige plek moesten brengen.

### 7. Waterpomp

Voor de waterpomp op de Markt moet je even van de route afwijken. De pomp uit 1798 is een Rijksmonument. Op de drie hardstenen banken werd vis verhandeld.



### 8. Inlaatwerk

Bij de Oude Haven mondde vroeger het water van de Raam uit in de Maas. Aan het einde van de haven is nu het inlaatwerk waarmee het waterschap de Hertogswetering van voldoende water voorziet. Die wetering is een kanaal, gegraven in de 14e eeuw en loopt van Grave helemaal tot het dorpje Gewande in de gemeente 's-Hertogenbosch. Bij hoog water op de Maas wordt de inlaat gesloten.

### 9. Hamstraat

Grave heeft tientallen monumentale panden. Je herkent ze aan de plakkaten op de gevels. De Hamstraat was vroeger de belangrijkste winkelstraat. Nu zijn er vooral woningen. Een 'ham' is een bij water gelegen stuk grond.

### 10. De Hampoort

In dit gebouw uit 1688 zit nu het Graafs Museum. Daar ontdek je alles over de rijke historie van de vestingstad Grave en de omliggende dorpen. De poort zelf was vroeger de toegang vanuit 's-Hertogenbosch. Voor de poort lag een dubbele gracht, met daarin een eiland (ravelijn) waarover de toegangsweg liep.

### 11. Mariakapel

De opening van de Maasbrug in 1929 zorgde ervoor dat Grave de oostelijke poort van Brabant was geworden. Vanuit de kapel waakt Maria over de toegang tot de provincie.



### 12. Lovendaalsingel

De Lovendaalsingel loopt over een voormalige vestingwal. Hier zijn zowel de buiten- als binnengracht nog aanwezig. De binnengracht is stilstaand water. Bij warm weer groeien er soms blauwalgen. Het waterschap probeert dit te voorkomen met een natuurlijke inrichting en het weghalen van bladeren en slib. De buitengracht is stromend water en maakt voortaan onderdeel uit van de Raam.

### 13. Brug

Vanaf de brug heb je een mooi doorkijkje op de Raam.

### 14. Ecologische verbindingzone

Langs de Raam ligt een ecologische verbindingzone. Dit is een natuurstrook met natuurvriendelijke oevers, amfibieënpoelen en begroeiing op de oevers. In de beek zie je hier en daar dood hout liggen. Dit alles zorgt ervoor dat dieren en planten meer leefruimte hebben en zich veilig kunnen verplaatsen van het ene naar het andere gebied.



### 15. Natuurspeeltuin

Je loopt nu langs het laatste stuk van de Raam terug naar het gemaal van Sasse. In 2023 heeft het waterschap hier samen met inwoners en andere organisaties gewerkt aan een plek waar natuur, cultuurhistorie en recreatie samen komen. Langs de beek liggen poelen en fauna-passages. De natuurspeeltuin is bedacht door kinderen. Buurtbewoners maken dankbaar gebruik van de struinpadijjes. Ook hier kun je weer iets opsteken van de belangrijke rol die de beek heeft gespeeld in de historie van Grave.



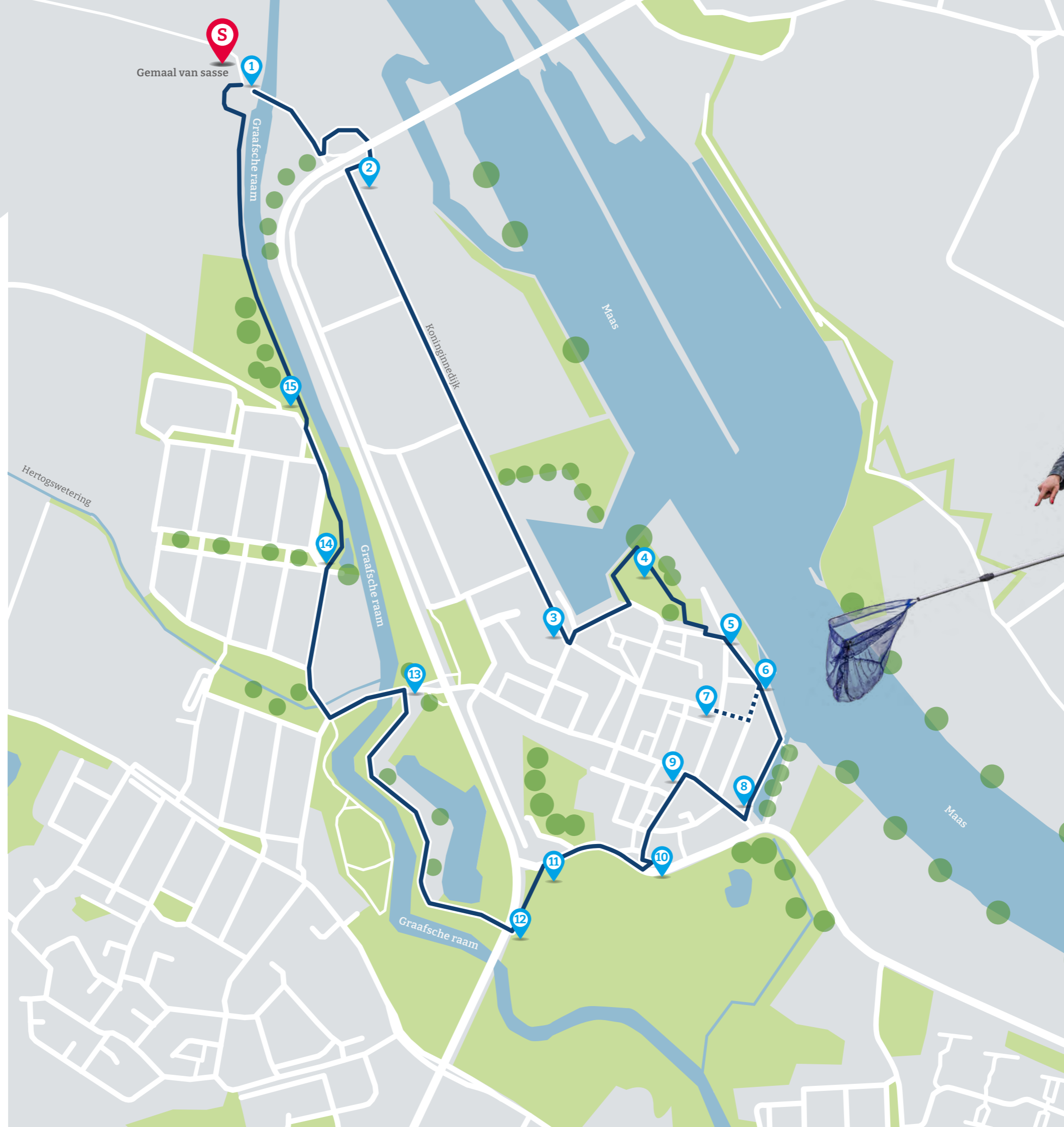


# Genieten van water!

Trek je wandelschoenen aan en leer meer over water tussen de Aa en de Maas.

## Routebeschrijving

- S** Gemaal van Sasse Mars en Wijthdijk 1 in Grave.
1. Vertrek vanaf het gemaal richting de Maasbrug. Ga bij het bevrijdingsmonument linksaf het fietspad op en loop onder de brug door.
2. Sla linksaf op de Koninginnedijk richting Grave.
3. Sla bij de jachthaven linksaf de Havenstraat in. Loop het park in en volg gelijk linksaf de heg.
4. Wandel langs de boomgaard en houdt in het park linksaan, langs de verhoging. Neem aan het eind de trap omlaag en ga voor het grote gebouw linksaf.
5. Op de 4-sprong loop je rechtdoor de Maaskade in. Links heb je de Maaskade en de Maaspoort. Blijf de vestingmuur volgen.
6. Volg het patroon van de buitenmuur van de vesting, waardoor je ook langs de Oude Haven van de stad komt.
7. **Zijstraatje:** ga de Oliestraat in en door het straatje rechts (Korte Rogstraat) richting Markt. Neem dezelfde weg weer terug.
8. Aan het einde van de Oude Haven kom je op de Brugstraat. Ga hier rechts en wandel Grave in.
9. Ga de 2e straat linksaf, de Hamstraat in.
10. Aan het einde van de Hamstraat links aanhouden. Steek bij het stoplicht de St. Elisabethstraat over en ga aan de overkant rechtsaf. Je passeert de Hampoort.
11. Neem de eerste weg links. Je passeert de Mariakapel aan de achterzijde.
12. Steek de (drukke!) provinciale weg over. Loop rechtdoor de Lovendaalsingel op.
13. Ga een het einde van de Lovendaalsingel linksaf over de brug. Neem de eerste straat rechts (Stadhouderslaan).
14. Waar de bebouwing rechts ophoudt, steek je schuin de parkeerplaats over. Neem het kleine paadje (links van de prullenbak) het parkje in. Dit paadje komt weer uit op de Stadhouderslaan. Zodra de bebouwing links ophoudt, neem je het fietspad rechts, langs de Raam.
15. Het pad leidt weer terug naar het gemaal van Sasse. Onderweg passeer je de natuurspeeltuin.



Ook in dit gebied zorgt waterschap Aa en Maas voor veilige dijken, voldoende water in sloten en beken en gezuiverd rioolwater.

Werk dat belangrijk is voor mens en natuur en de regio ook nog eens mooier maakt. Dat doen we in totaal voor zo'n 775.000 inwoners in Oost-Brabant. Voor nu én later!

veilig voldoende schoon water